

Folkhögskola räddningen för unga vuxna med autismspektrumstörning

Mats Kindell

Bona Folkhögskola

I vårt moderna samhälle, där medvetenhet och bildning skapat förståelse mellan människor, ökar paradoxalt nog utanförskap hos vissa. Individer faller ständigt ur ett fyrkantigt utbildningsväsende och har svårt att finna sin plats i vuxenvärlden. Där kan folkhögskolorna erbjuda en väg framåt.

Det är svårt att formulera läroplaner som passar alla. Resultatet blir att de som inte passar inom de givna ramarna riskerar att hamna utanför. En grupp av människor, inom vilken denna utslagning är tydligt märkbar, är den grupp som samlas under begreppet autismspektrumstörning. Detta perspektiv stod klart för mig då jag arbetade som elevsamordnare på gymnasieskolan, och bevittnade hur de elever jag försökte lotsa genom systemet ständigt regredierades till isolation och utanförskap. Allt mer pekar på att den fritt styrda folkhögskolan är bättre på att stötta och utbilda denna grupp av människor än den reguljära gymnasieskolan eller Komvux.

Katederundervisningens dagar

En ständigt återkommande fråga då jag föreläser om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar eller träffar nyfikna människor är: varför det finns så "många aspergare" nu? Frågan i sig kan tyckas banal eller rent av trivial men den är relevant. Är det något i maten vi stoppar i oss? Även om vissa forskare tycks luta åt att det finns vissa ämnen i processade livsmedel som kan ge farliga biverkningar, finns det inga belägg för att dessa skulle kunna ge upphov till autismspektrumstörningar. För att komplicera resonemanget ytterligare finns det en klart belagd ärftlighet inom Aspergers syndrom, och då faller det på sin egen orimlighet att det skulle bero på maten vi äter.

En faktor som tycks sammanfalla med hur det ser ut i skolans värld skulle kunna förklara saken. Pedagogiken är som alla andra vetenskaper stadd i ständig förändring. Det kommer ideligen nya rön inom utbildning och hur den lämpligast bör bedrivas. Under lång tid var det så kallad katederundervisning som var melodin i grundskolan. Bänkarna stod i raka led i klassrummet och kunskapen var i de flesta fall ägnad att läras utantill. Djupare analyser, tolkningar och egna reflektioner hörde de högre utbildningarna till. Schemat var detsamma för varje vecka, inga block eller teman lästes, alla dagar inleddes med en någon form av innehåll att samlas kring och förutsägbarheten skapade en perfekt miljö för elever med autismspektrumstörningar att "gömma" sig i.

Dagens grundskola är närmast kaotisk vid en jämförelse. Här förväntas redan de små knattarna i årskurs ett kunna "forska", arbeta i projekt i grupp och att kunna analysera och dra slutsatser. Resultatet blir helt logiskt att de annorlunda barnen märks tydligare. Aspergerbarnen blir oroliga och förstår inte vad som förväntas av dem, ADHD-barnen blir utåtagerande och revolterar mot det kaos de upplever i klassrummet. Bokstavs barnens tid inleddes då pedagogiken förändrades, och kraven på det enskilda barnet blev större.

Arbetsliv i förändring

I de tider då katederundervisningen var norm fanns det en utväg för dem som av olika orsaker inte klarade högre studier. Fram till början av 1990-talet fanns det nämligen så kallade okvalificerade arbeten att tillgå. Inom industrin fanns enkla arbeten som linjemontör, materialplockare och handräckare med mera, och många av dem som var anställda vid de numera nedlagda industrierna, var med all sannolikhet människor inom autismspektrumstörning. Det fanns även gott om ensamarbeten, där människor med svårigheter i social interaktion ändå kunde fylla en viktig funktion. Enkla, rutinmässiga och förutsägbara yrkesuppgifter gav inkomst och möjligheter till självständigt vuxenliv.

Detta fick ett slut då industrin effektiviserades i allt högre utsträckning och de enklare yrken som tidigare funnits rationaliserades bort. Detta fick till följd att personerna med Aspergers syndrom och ADHD blev allt mer synliga i samhället. Ett eskalerande utanförskap tog vid och samhället hade till en början väldigt lite att erbjuda denna grupp av människor. De förvandlades till samhällsfrånvända individer som ingen tog notis om, som ingen förstod och som inte fick plats.

Folkhögskolans möjligheter och ansvar

Inom en rad olika områden som präglar den mänskliga tillvaron sägs folkhögskolan ha varit banbrytande genom att forma och utveckla arbetet med bildning, och att erbjuda denna bildning till grupper som annars stod utanför. Bland grupper som traditionellt nämns är böndernas söner och döttrar, arbetare, kvinnor och blivande politiker i den förändrade riksdagen.

Folkhögskolan som utbildningsform måste fortsätta sitt fria arbete utan styrning uppifrån, att även i framtiden vara i framkant av utbildningsväsendet och att fånga upp dem som av olika orsaker fallit ifrån det reguljära utbildningssystemet. Folkhögskolan bär på stolta traditioner genom att den alltid varit innovatör och förkämpe för allas rätt till bildning, och har genom historien hjälpt grupper som av någon anledning i ett rådande samhällsklimat tvingats stå utanför. Det är i denna kontext folkhögskolans möjlighet och ansvar för gruppen med autismspektrumstörningar bör belysas.

Det kan synas vara en paradox att tillskriva folkhögskolan möjligheten att på ett bra sätt bilda dem med autismspektrumstörningar. Hur kan denna fria skolform, den gruppbase undervisningen, det tematiska studerandet sägas vara förenligt med behovet av förutsägbarhet, schemalagda och rutinfyllda dagar? Är inte katederundervisningen och folkbildningen i motsatsförhållande till varandra? Jag är böjd att svara ja på det sistnämnda. Men det gäller att hitta det rätta trädet mitt i den djupa urskogen av möjligheter och omöjligheter, och svaret står att finna i just den grad av frihet som finns i folkhögskolan. Friheten att lägga upp en kurs eller utbildning på det sätt som bäst gynnar dem som ska stå i förgrunden, nämligen deltagarna.

Friheten att bygga upp en skolmiljö anpassad till de speciella behov som de med Aspergers syndrom eller ADHD har skänker möjligheten att öppna upp en bildningsinstans för de marginaliserade som har fått stå utanför. I en trygg och förutsägbar miljö för deltagarna ges pedagogen i folkhögskolan möjlighet att genom en process som startar från en uppstramad katederundervisning, långsamt men säkert träna deltagarna socialt mot ett fritt och bredare lärande.

Med frihet kommer ansvar och folkhögskolan har som en påstått banbrytande skolform ett ansvar för dem som inte kunnat, orkat eller fått ta del av reguljär undervisning. Där kunskapen, modet, orken, engagemanget och viljan finns att arbeta med det som inte passar någon annanstans borde även det ansvar kunna tas, som räcker till alla individer i vårt mångkulturella och diversifierade samhälle. Det handlar inte om att ställa ett skolsystem mot ett annat. Det handlar inte om att utpeka brister eller att klaga på dem som arbetar inom ett visst skolsystem. Det handlar om att det gamla epitetet från 1970-talet, en skola för alla, inte längre kan appliceras på den reguljära grundskolan eller gymnasiet. Där det ena fallerar måste med nödvändighet något annat ta vid.

Som enda skolform i dagens Sverige kan folkhögskolan erbjuda utrymme för enskilda speciallösningar, en skola där det är "högt i tak" och alla får vara med i gemenskapen. Detta ställt mot en reguljär skola där en del av gruppen med autismspektrumstörningar uppfattar sig själva som marginaliserade och förbisedda. Frihet, ansvar och vilja till förändring är vad folkhögskolan borde stå för, och det är i detta sammanhang frågan om bildningsmöjligheter för dem som står långt från samhället ska förstås.

En skola fri från styrning och med utrymme för individuella åtgärder i en gruppbaserad miljö är vad som kan kompensera dem som fallit ur undervisningssystemet. Bland dem återfinns många unga vuxna med autismspektrumstörningar.